

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Vojtěcha Šimíčka a soudců Radovana Suchánka (soudce zpravodaje) a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti **JUDr. Bc. K. R.**, advokáta, proti usnesením Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 4. května 2021 č. j. 13 To 64/2021-955 a Okresního soudu v Pardubicích ze dne 23. října 2020 č. j. 12 T 30/2019-732, za účasti **Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích a Okresního soudu v Pardubicích**, jako účastníků řízení, takto:

- I. Usneseními Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 4. května 2021 č. j. 13 To 64/2021-955 a Okresního soudu v Pardubicích ze dne 23. října 2020 č. j. 12 T 30/2019-732 bylo postupem nerespektujícím čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu, zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.**
- II. Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 4. května 2021 č. j. 13 To 64/2021-955 a Okresního soudu v Pardubicích ze dne 23. října 2020 č. j. 12 T 30/2019-732 se ruší.**

Odůvodnění:

I.

Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí, a to pro tvrzené porušení čl. 11 odst. 1 a 4, čl. 28 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a dále čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě (dále jen „protokol“).

2. Stěžovatel vystupoval jako ustanovený obhájce v trestním řízení. Po jeho skončení mu Okresní soud v Pardubicích (dále jen „okresní soud“) I. výrokem v záhlaví uvedeného usnesení přiznal odměnu ve výši 22 080 Kč. Co do (dále požadované) částky ve výši 3 980 Kč okresní soud II. výrokem téhož usnesení odměnu nepřiznal. Okresní soud uvedl, že stěžovatel požadoval ve vyúčtování proplatit dvě odměny ve výši 1 840 Kč za nahlížení do spisu, která proběhla na Policii České republiky v Pardubicích dne 24. 4. 2019 v čase 9:00 až 9:55 hod. a u okresního soudu dne 6. 8. 2019 v čase 13:55 až 14:50 hod. Okresní soud stěžovateli tyto odměny nepřiznal, neboť vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, neupravuje úkon právní služby spočívající ve studiu spisu v průběhu vyšetřování nebo v řízení před soudem. Podle § 11 odst. 1 písm. f) lze nárokovat pouze odměnu za studium spisu při skončení vyšetřování, která byla stěžovateli přiznána za prostudování spisu dne 28. 5. 2019.

3. Stěžovatelovu stížnost Krajský soud v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích (dále jen „krajský soud“) v záhlaví označeným usnesením zamítl. Krajský soud konstatoval, že s ohledem na jednoznačné časové vymezení pojmu prostudování spisu je přinejmenším velmi diskutabilní použití § 11 odst. 3 advokátního tarifu. Dále advokátní tarif upravuje odměnu za účast při vyšetřovacích úkonech v přípravném řízení, a to za každé započaté dvě hodiny [§ 11 odst. 1 písm. e)]. Krajský soud uvedl, že v dané věci nepřesáhla doba vykonané práce stěžovatele dvě hodiny (55 minut za studium spisu a 9 minut výslechu obviněné od 10:08 do 10:17 hod.). Krajský soud dospěl k závěru, že rozhodnutí okresního soudu není v rozporu se smyslem a účelem advokátního tarifu. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, nadto výslovně upravuje doručení obžaloby obhájci soudem (§ 196) a stanoví lhůtu k přípravě na hlavní líčení (§ 198 odst. 1). Proto není podle krajského soudu v rozporu se zákonem, jestliže okresní soud stěžovateli nepřiznal odměnu za nahlížení do spisu dne 6. 8. 2019.

II.

Argumentace stěžovatele

4. Stěžovatel v ústavní stížnosti zejména uvedl, že se domáhá změny rozhodování obecných soudů v posuzování dalšího nahlížení do spisů jako (ne)fakturovatelného úkonu právní služby – tedy nahlížení do spisů, které se nekoná pouze při skončení vyšetřování. Jelikož ve věci, v níž stěžovatel vystupoval jako obhájce, uběhla podle jeho slov delší doba od okamžiku seznámení se spisem po ukončení vyšetřování, považoval v zájmu řádného výkonu obhajoby za účelné seznámit se s aktuálním obsahem spisu včetně změn a novot, které nastaly od ukončení vyšetřování do doby, kdy se soudy chystaly věc projednat. Stěžovatel má za to, že na takové případy je na místě použít § 11 odst. 3 advokátního tarifu a na jeho základě další nahlížení do spisu odměnit podle § 11 odst. 1 písm. f) téže vyhlášky. Stěžovatel připomněl nálezy Ústavního soudu ze dne 1. 3. 2021 sp. zn. I. ÚS 3906/17, na něž byl údajně krajský soud stěžovatelem upozorněn, nicméně jej nevzal na zřetel.

5. Dále stěžovatel poukázal na znění § 41 odst. 2 a § 65 trestního řádu, z nichž má plynout, že obhájce má právo (opakovaně) nahlížet do spisů, nikoli do nich jen (jednorázově) nahlédnout při skončení vyšetřování. Na podporu své teze stěžovatel odkázal také na § 37 odůvodnění rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. 7. 1997, *Foucher v. Francie*, č. 22209/93. Výklad okresního soudu stěžovatel považuje za nepřijatelně restriktivní a na újmu řádné obhajoby, neboť podněcuje její pasivní výkon. Orgány činné v trestním řízení nadto mají spis po celou dobu ve své dispozici, a mohou tak do něj nahlížet, naopak obhajoba by měla toto právo pouze jednorázově. To by podle stěžovatele bylo v rozporu s principem rovnosti.

III.

Vyjádření účastníků řízení a replika stěžovatele

6. Krajský soud k ústavní stížnosti kromě připomenutí argumentace obsažené v napadeném usnesení uvedl, že k přiznání odměny za prostudování spisu (mimo prostudování spisu při skončení vyšetřování) podle § 11 odst. 3 advokátního tarifu ve vztahu k § 11 odst. 1 písm. f) téže vyhlášky přistupují soudy běžně v případech, v nichž obhájce přebírá obhajobu v pozdější fázi řízení, např. až v řízení před soudem nebo v odvolacím řízení, a potřebuje se seznámit s obsahem spisu v řízení, jehož se dosud neúčastnil. Naopak za nahlédnutí do spisu nebo pořízení kopií ze spisu ve věci, v níž měl obhájce možnost se procesních úkonů účastnit, nebývá odměna přiznávána. Krajský soud navrhl zamítnutí ústavní stížnosti.

7. Okresní soud k výzvě Ústavního soudu sdělil, že se k ústavní stížnosti vyjádřit nehodlá.

8. V replice k vyjádření krajského soudu stěžovatel uvedl, že není pravdivé tvrzení obsažené v replice krajského soudu, že se jako obhájce neúčastnil řízení po podání obžaloby. Byl sice obžaloby v průběhu řízení zproštěn, ovšem následně v krátké době obhájcem opětovně ustanoven a účastnil se i nadále celého řízení, a to i před odvolacím soudem. Stěžovatel tvrdí, že z pohledu obhajoby vyčkávat na doručení obžaloby více než rok od jejího doručení ze strany státního zastupitelství soudu, jak nabízí jako vhodné řešení krajský soud, by bylo nedbalým a neprofesionálním výkonem obhajoby. Tvrzení krajského soudu o běžném způsobu přiznávání nákladů obhajoby podle fáze trestního řízení je podle stěžovatele sporné; ani v jiném řízení vedeném u krajského soudu, v němž byl obhájcem ustanoven až ve fázi řízení před soudem, mu nebyla přiznána odměna za další nahlížení do spisu, potřebného až po prvotním nahlížení vykonaném po ustanovení obhájcem. Nadto šlo v dané věci o roky trvající řízení s cca 220 poškozenými, spisem o tisících stran, obsahujícího údaje o úkonech, z nichž mnohé byly konány před ustanovením stěžovatele obhájcem.

9. Ústavní soud vyzval k vyjádření rovněž Okresní státní zastupitelství v Pardubicích a A. B., jimž náleží postavení vedlejších účastníků řízení. Jelikož se ve stanovené lhůtě nevyjádřili, má se v souladu s jim poskytnutým poučením za to, že se postavení vedlejších účastníků vzdali.

IV.

Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

10. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas, oprávněným stěžovatelem (advokátem), který se účastnil řízení, v nichž byla vydána napadená rozhodnutí, a ústavní stížnost je přípustná [§ 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“)], neboť stěžovatel vyčerpal zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V.

Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

11. Ústavní soud není součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu oprávnění vykonávat dozor nad jejich rozhodovací činností. Do rozhodovací činnosti soudů je Ústavní soud v řízení o ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatele.

12. Ústavní soud přezkoumal napadená rozhodnutí a poté, co se seznámil i s podanými vyjádřeními, replikou stěžovatele a vyžádaným spisem, dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

13. Pro důsledné posouzení ústavní stížnosti musí Ústavní soud zvážit tři otázky: 1) ústavněprávní relevanci předmětu řízení, týkající se bagatelní částky nákladů řízení; 2) přílehavost předchozí judikatury – zejména stěžovatelem poukazovaného nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3906/17; 3) v případě kladné odpovědi na dvě předchozí otázky musí posoudit podstatu věci, a to ve specifických poměrech konkrétní ústavní stížnosti s ohledem na předchozí řešení *prima facie* obdobné věci.

14. Zprv vyřkl Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 3906/17, že i podle České advokátní komory není o přiznávání odměn za nahlížení do trestního spisu během vyšetřování

rozhodováno jednotně (viz bod 9 odůvodnění nálezu). Proto Ústavní soud meritorní přezkum připustil, a provedl též v intencích odkazované věci ústavně souladný výklad dotčených ustanovení advokátního tarifu. V nyní posuzované věci Ústavní soud neshledává – pro podobnost obou věcí – důvod nenásledovat vytyčený postup.

15. Za druhé Ústavní soud nepřehlédl, že co do předmětu řízení obdobná problematika byla ve věci sp. zn. I. ÚS 3906/17 řešena v návaznosti na řízení o odpovědnosti státu za škodu podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů. Ústavní soud dospěl k závěru, že skutečnost, že stěžovatel v odkazované věci žádal náhradu škody vzniklé mu nezákonným trestním stíháním, v rámci které mu nebyla přiznána část nákladů na zastoupení obhájcem, není pro nyní posuzovanou věc rozhodná. Podstatné je, že samotný úkon nahlédnutí do spisu obhájcem v průběhu vyšetřování, nikoli až při jeho skončení, měl být odměněn, neboť jím obhájce v probíhajícím trestním řízení řádně vykonával obhajobu, a nic nenasvědčovalo, že by šlo o neúčelný úkon. Obsahově je tudíž situace stěžovatele obdobná, neboť ten byl obviněnému jako obhájce ustanoven. Skutečnost, že mu stěžovatel přímo jako klient za právní služby neplatil (a obviněný tak nepožadoval náhradu nákladů vynaložených na právní zastoupení, nýbrž je požaduje samotný ustanovený obhájce – stěžovatel), nemůže být pro další posouzení věci podstatná, neboť co do nákladů obhajoby jde o totéž.

16. Již v nálezu ze dne 26. 4. 2005 sp. zn. IV. ÚS 167/05 Ústavní soud konstatoval, že „*státní garanci hrazení nákladů ustanoveného obhájce, jež v určitých případech musí v zájmu fair procesu zastupovat obviněného, je totiž nutno z ústavního hlediska chápat jako vytvoření nezbytných materiálních podmínek realizace práva na právní pomoc (čl. 37 odst. 2 Listiny)*“. Byť v nynějším případě nejde přímo o práva obviněného, nýbrž jeho obhájce, nelze ztratit ze zřetele, že vzájemná propojenost těchto práv vytváří nezbytný prostor pro plné uplatnění ústavně zaručených práv obviněného, a nelze je tudíž nahlížet odděleně. Jinými slovy, byť není předmětem tohoto řízení posouzení porušení ústavně zaručených práv obviněného, je zvážení i tohoto hlediska relevantní pro závěr o případném porušení základních práv stěžovatele (bliže viz dále).

17. Za třetí, jak avizováno, je nutno se věnovat samotným nosným důvodům nálezu sp. zn. I. ÚS 3906/17. V bodu 17 odůvodnění toho nálezu Ústavní soud konstatoval, že „*bylo s ohledem na okolnosti případu namísto úkon nahlížení do spisu považovat za samostatný úkon právní služby, za který náleží náhrada podle § 11 odst. 3 advokátního tarifu, neboť se svou povahou kvalitativně blíží úkonu podle § 11 odst. 1 písm. f) advokátního tarifu. Úkon nahlížení do spisu byl z hlediska povinného zastoupení při celkovém zohlednění průběhu trestního řízení účelný a stát by měl stěžovateli náklady, které na svou obhajobu za tento úkon vynaložil, nahradit*“. Po zvážení argumentace účastníků řízení a prostudování vyžádaného spisu Ústavní soud neshledal žádné významné odchylky od věci sp. zn. I. ÚS 3906/17, jež by měly vyloučit použití citovaného právního názoru na nyní posuzovanou věc.

18. Jedním z podstatných atributů práva na obhajobu je mimo jiné zajištění rovných práv stran trestního řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny. Obecné soudy bez přesvědčivého odůvodnění nepřímou prezentovaly názor, že pro obviněného je dostatečné, aby jeho obhájce nahlédl do spisu toliko při skončení vyšetřování, nikoli během něj. V návaznosti na nálezu sp. zn. I. ÚS 3906/17 je podle Ústavního soudu naopak na místě přiklonit se k argumentaci stěžovatele. Ten poukázal na skutečnost, že oproti orgánům činným v trestním řízení má obviněný možnost získat informace ze spisu značně omezenou. Ačkoli je to do jisté míry situace vlastní povaze vedení

řízení, nelze v demokratickém právním státě (čl. 1 odst. 1 Ústavy) s trestním řízením upraveným předvídatelnými právními pravidly obhájci (potažmo obviněnému) nepřímou upírat možnost nahlížet do spisu tím, že za takový úkon soud nepřizná odměnu. Je třeba přisvědčit stěžovateli, že soudy tím nepřímou dovozují, že takový úkon není potřebný. Lze sice uvažovat o neúčelném nahlížení do spisu, nic takového však v posuzované věci nebylo zjištěno. Obecně vzato je proto podstatnější, že při takto zužujícím výkladu advokátního tarifu, zaujatého obecnými soudy v napadených usneseních, by efektivní výkon obhajoby mohl být podstatně ztížen, což není s právy obviněného v trestním řízení ústavněprávně slučitelné. V souladu s názorem krajského soudu se sluší uvést, že je jistě vhodné zvažovat účelnost a případnou nadbytečnost úkonu právní služby. Napadená rozhodnutí jsou však nepřiznáním odměny v poměrech posuzované věci – tedy při nahlížení do spisu jednou za několik měsíců – nepřiměřená. Obecné soudy nepoužily § 11 odst. 3 advokátního tarifu tak, aby mohly úkon posoudit podle § 11 odst. 1 písm. f) téže vyhlášky, naopak se přísně řídily textem předpisu. Netřeba připomínat, že takto rigorózní výklad, zcela odhlížející od účelu právní normy a „mechanicky“ upřednostňující toliko znění právního předpisu, nemá jako prvek přepjatého formalismu v moderním právním státě místo [srov. např. nálezy ze dne 3. 2. 1999 sp. zn. Pl. ÚS 19/98 (N 19/13 SbNU 131) nebo ze dne 4. 2. 1997 sp. zn. Pl. ÚS 21/96 (N 13/7 SbNU 87)].

19. Argumentace krajského soudu, podle níž soudy typicky přistupují k přiznání odměny až při převzetí zastoupení v pokročilé fázi trestního řízení, sama o sobě nic neodůvodňuje. Jak bylo výše uvedeno, podstatné je, že obviněný (potažmo jeho obhájce) má právo do spisu nahlédnout. Obecné soudy proto musejí za účelem dodržení ústavněprávních kautel práv na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1, rovnosti stran řízení podle čl. 37 odst. 3 a na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny pečlivě vážit dopad těchto ústavně zaručených práv do zákonných pravidel vedení trestního řízení, a to včetně specifického kontextu individuálních případů.

20. Ačkoli je v nynější věci stěžovatelem obhájce, brojící proti napadeným rozhodnutím z důvodu nepřiznání odměny za úkon právní služby, nelze přehlédnout, že efektivní výkon obhajoby byl v tomto případě zajištěn právě jeho iniciativou. Byť tedy nelze hovořit o porušení práva obviněného na obhajobu, neboť i díky úkonům stěžovatele se řádně hájit mohl, je potřeba dbát i na právo na soudní ochranu stěžovatele týkající se rozhodnutí o přiznání odměny. V tomto ohledu jde o „druhou stranu téže mince“, neboť by bylo politováníhodné, kdyby obhájci (aniž by to soudy výslovně aprobovaly) neměli zájem na znalosti aktuálního stavu řízení proto, že by dopředu věděli, že za podniknuté kroky jim nebude přiznána odměna. Jestliže tedy bylo možno vyložit advokátní tarif ústavně souladným způsobem, měly tak soudy učinit. Koneckonců Ústavní soud obecným soudům uložil takto rozhodovat mimo jiné nedávným nálezem sp. zn. I. ÚS 3906/17, který soudy v napadených rozhodnutích nezohlednily. Je proto zřejmé, že stěžovatel měl ve smyslu čl. 1 protokolu legitimní majetkové očekávání [srov. např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 3. 1999, *Iatridis proti Řecku*, č. 31107/96 nebo nálezy Ústavního soudu ze dne 1. 7. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 9/07 (N 132/58 SbNU 3; č. 242/2010 Sb.)], že mu odměna za nahlížení do spisu bude přiznána.

21. Námitka krajského soudu, že nahlížení do spisu dne 24. 4. 2019 nepřesáhlo spolu s výslechem jedné z obviněných dohromady dvě hodiny, není případná. Nadto už v opakovaně zmiňovaném nálezu sp. zn. I. ÚS 3906/17 Ústavní soud rozhodl, že v „posuzované věci tak bylo s ohledem na okolnosti případu namísto úkonu nahlížení do spisu považovat za **samostatný** úkon právní služby, za který náleží náhrada podle § 11 odst. 3 advokátního tarifu, neboť se svou povahou kvalitativně blíží úkonu podle § 11 odst. 1 písm. f) advokátního tarifu“. V případě nahlížení do spisu a výslechu obviněného dne 24. 4. 2019 proto jde o dva samostatné úkony právní služby, a za každý tak náleží odměna.

22. Jiná situace panuje u nahlížení do spisu dne 6. 8. 2019, neboť krajský soud má pravdu v tom, že pro přípravu na hlavní líčení po doručení obžaloby je obhájci trestním řádem samostatně stanovena lhůta, a poskytnut tedy čas na dostatečnou přípravu. Okresní soud proto musí při novém rozhodnutí při vědomí zde vysloveného právního názoru zvážit, zda je v poměrech daného případu účelné stěžovateli i tuto odměnu přiznat, či nikoli.

VI. Závěr

23. Ústavní soud dospěl obdobně jako v nálezu sp. zn. I. ÚS 3906/17 k závěru, že v kontextu posuzované věci bylo za účelem naplnění ústavně zaručených práv obviněného namíste nahlížení do spisu během přípravného řízení považovat za samostatný úkon právní služby, za nějž obhájci náleží na základě § 11 odst. 3 advokátního tarifu odměna podle § 11 odst. 1 písm. f) téže vyhlášky. Opačný postup bez přesvědčivého odůvodnění porušuje stěžovatelovo ústavně zaručené právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a jeho legitimní očekávání podle čl. 1 protokolu, jež je jako právo majetkové povahy pod ochranou základních práv a svobod.

24. S ohledem na výše uvedené Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil napadená usnesení krajského soudu a okresního soudu. Úkolem okresního soudu, vázaného právě vysloveným právním názorem Ústavního soudu, bude ve světle předestřených závěrů opětovně ve věci rozhodnout, a to zejména při zohlednění všech relevantních aspektů věci, jak byly též podány výše. Takto Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něj nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 22. února 2022

Vojtěch Šimíček
předseda senátu